

Розділ другий — «Спроби централізації процесів герботворення в кінці XVIII — першій половині XX ст.» (с. 69—126) — об'єднав під «одним дахом» із завидною сміливістю різні епохи, державну приналежність окремих територій (зрозуміло, з їх містами та символікою), характеристики процесу герботворення в період приналежності міст до різних державних устроїв.

Унікальний за значенням геральдичний матеріал, який стосується міст України в складі Російської імперії. Цей розділ засвідчує високий фаховий рівень А. Б. Гречила, який чи не вперше в українській історіографії (виняток — праці Р. Климкевича) дав узагальнюючу картину гербового процесу, ще раз підкреслюючи необхідність створення якомога повнішого реєстру гербів міст України, в якому, окрім опису герба, був би і його малюнок.

Відамо належне цінності даної праці та, особливо, другого розділу книги. Ті, хто сьогодні причетний до процесу герботворення, або знайдуть у книзі прямі вказівки на витoki українських міських гербів, або ж використають численні джерельні посилання, які підказують, де варто шукати необхідну для власного регіону інформацію. Тож зараз 500 прим. такої потрібної сьогодні книги аж ніяк не вирішують проблеми надання інформації для практиків з міської геральдики. Прикро кон-

статувати той факт, що в сучасній науковій пресі питання геральдики так і не зайняли досі належного місця. Може, тому, як нам видається, так довго вирішується і зволікається затвердження Великого Державного Герба України.

Розділ третій книги автор присвячує сучасній міській герботворчості в Україні, одночасно пропонуючи свій погляд на основні напрями її подальшої еволюції (с. 137—172).

Сподіваємося, що дані про книгу А. Б. Гречила стануть відомі саме завдяки цій публікації в «Бібліотечному віснику», який виконує надзвичайно важливу суспільну функцію — доносить читачам відомості про фундаментальні видання, зокрема з геральдики. Це наукове періодичне видання — своєрідний зворотній зв'язок між творцями книги і читачем, споживачем книжкової продукції. Тож книгу вченого-геральдиста можна рекомендувати всім, хто любить історію, — від фахівців до учнівської молоді.

*Ярослава Іщенко,
м. н. с. відділу спеціальних історичних
дисциплін Інституту історії України НАН
України*

© Іщенко Я. О., Київ, 2001

«Українська мова (1945—1995 рр.)»

Рецензована праця є одним із томів серії «Найновіша історія слов'янських мов», що є результатом реалізації міжнародної програми «Współczesne przemiany języków słowiańskich» («Сучасні зміни в слов'янських мовах», 1945—1995).

Автори монографії, розробляючи глобальну лінгвістичну проблему «мова і суспільство», основну увагу зосередили на процесах у літературній мові, хоча ця форма існування національної мови не може бути відмежована від діалектів материкової України, мови діаспори й ін.

У п'яти розділах праці проаналізовано комунікативну практику трьох поколінь за 50 років, зроблено спробу охарактеризувати, по-перше, структурні зміни в літературній мові, її виразові можливості, норми; по-друге, описати мовну ситуацію, суспільні функції національної мови.

Створено книгу у відділі стилістики та культури мови Інституту української мови НАН України в координації з науковцями інших

підрозділів, а це зумовило розгляд сучасної літературної мови в соціолінгвістичному, культурологічному, а передовсім — у функціонально-стильовому та культуромовному аспектах.

У першому розділі монографії, що має назву «Історичний екскурс про українську мову», його автори С. Єрмоленко, І. Матвіяс, С. Чемеркін визначили її місце серед інших слов'янських мов.

Поділ українського мовного ландшафту на три діалекти — північний, південно-західний і південно-східний — традиційний. Автори доходять висновку, що сучасна українська літературна мова синтезує в собі особливості говорів усіх трьох діалектів.

Як відомо, в 90-ті роки підвищився інтерес до історії української мови і водночас до виявлення її специфічних ознак у зіставленні з іншими слов'янськими та неслов'янськими мовами. До наукового обігу повернуто праці лінгвістів 20—30-х років XX ст., напрацювання зарубіжної

україністики в цій галузі, котрі не були відомі за часів СРСР.

Популярний виклад питань стосовно історії української мови стане в нагоді широкому колу читачів.

Монографія висвітлює соціолінгвістичну тематику, зокрема умови функціонування літературної мови в суспільстві, її стильову диференціацію, динаміку літературних норм, зв'язок мови з освітою, наукою, культурою тощо.

Витворення єдиних літературних норм у 40–60-х роках, зауважимо, ґрунтувалось насамперед на правописній стабілізації, уніфікації орфоепічних літературних норм, розширенні словника української мови за рахунок лексичних джерел західноукраїнської писемно-літературної традиції. Протягом останніх 50-ти років, відзначають автори, широко опрацьовувалася проблема мовної творчості письменників та їхнього внеску в розвиток літературної мови. Перекладацька діяльність в Україні протягом зазначеного періоду пов'язана з розвитком теорії і практики художнього перекладу. Цілком справедливий висновок, що художній стиль у 40–80-х роках ХХ ст. залишався найрозвиненішим в українській літературній мові.

Післявоєнна мовна ситуація, мовна політика у 1945–95 рр. є предметом аналізу в розділі «Мовна ситуація» (автори С. Єрмоленко й О. Тараненко). Інформативно насичений матеріал відбиває статистичні дані щодо тиражів українських книжок і преси, відсотковий розподіл дітей, учнів та студентів, відповідно у дитсадках, школах і ВНЗ, а також аналіз мовної ситуації в армії та конфесійній сфері.

Мовна політика у регіонах, зокрема в Криму, ідеологізація й політизація питань функціонування чи не вперше досліджуються так повно й неупереджено.

Приблизно третину монографії присвячено питанням стильової диференціації сучасної української мови. Автори третього розділу проаналізували зміни майже в усіх її стилях. Предметом детального аналізу стала мова засобів масової інформації (К. Ленець, О. Стишов, О. Тодор).

«Період 50–70-х рр. характеризується стандартизацією офіційно-ділового спілкування, відходом від публіцистичної тональності, <...> окниженням лексико-граматичних засобів ділового спілкування», — підкреслює автор підрозділу «Офіційно-діловий стиль» С. Бирик, визначаючи комунікативну функцію головних ознак стильових жанрів і лексичних шарів, аналізуючи тенденції функціонування цього стилю в різні періоди (с. 109). Після проголошення незалежності України, надання українській мові статусу державної поживається інтерес до офіційно-ділового спілкування українською мовою.

Практичне значення має список рекомендо-

ваної літератури: словники, порадики, довідники, навчальні посібники, що виходять останнім часом і сприяють усталенню та поширенню стандартів ділової мови.

Окремий підрозділ присвячено науковому стилю (Н. Дужик). Зібрано численні приклади, котрі ілюструють непрості шляхи формування української термінології на теренах України й у діаспорі (с. 119–120).

«Художня література — лабораторія формування літературної мови і разом з тим — її реалізація» (с. 134). Ці рядки є квінтесенцією підрозділу «Художній стиль». Його автори — Н. Сологуб, С. Єрмоленко, Л. Ставицька, Л. Пустовіт і Г. Сюта — простежили тенденції зміни стильової норми за минулі півстоліття.

Конфесійний стиль — один з найменш вивчених у сучасній українській літературній мові. Автор розділу Н. Дзюбишина-Мельник з'ясувала структуру стилю, виявила в ньому специфічні ознаки, охарактеризувала стильово-стилістичні ресурси й окреслила норми стилю, проаналізувала якість перекладів сакральних текстів.

У розділі «Норми літературної мови» робиться спроба «поставити крапки над «і» у справі нормалізації та кодифікації української літературної мови». Автори Г. Яворська, С. Єрмоленко, К. Ленець бачать два виходи з цієї ситуації. Перший — утриматися від об'єктивного аналізу сучасного стану речей, дати процесам відстоятися й тоді адекватно описувати їх результати. Другий — вимагає не лише розгляду фактів, а й створення відповідної теоретичної моделі їхньої інтерпретації (с. 201). Тимчасом на сторінках монографії висвітлено сучасні проблеми кодифікації та нормалізації, динаміку орфоепічних, граматичних та лексичних норм, тенденції словотворення в українській літературній мові другої половини ХХ ст.

Уперше на сторінках однієї книжки поєдналася інформація про сучасну українську мову в Україні та в Новому Світі (автор розділу Б. Ажнюк).

Коллективна праця наших відчизняних мовознавців розрахована на славістів, україністів, студентів, викладачів та аспірантів.

Якісний папір, гарне художнє оформлення надають ошатності виданню. На жаль, книжка вийшла невеликим тиражем, а її варто було б мати на філологічних кафедрах усіх університетів країни. Втім, її поява в зарубіжній видавничій серії сприятиме поширенню знань про українську мову та сучасне українське мовознавство.

*Микола Степаненко,
к. філол. н., доц. Полтавського
державного технічного університету
ім. Юрія Кондратюка*

© Степаненко М. І., Київ, 2001